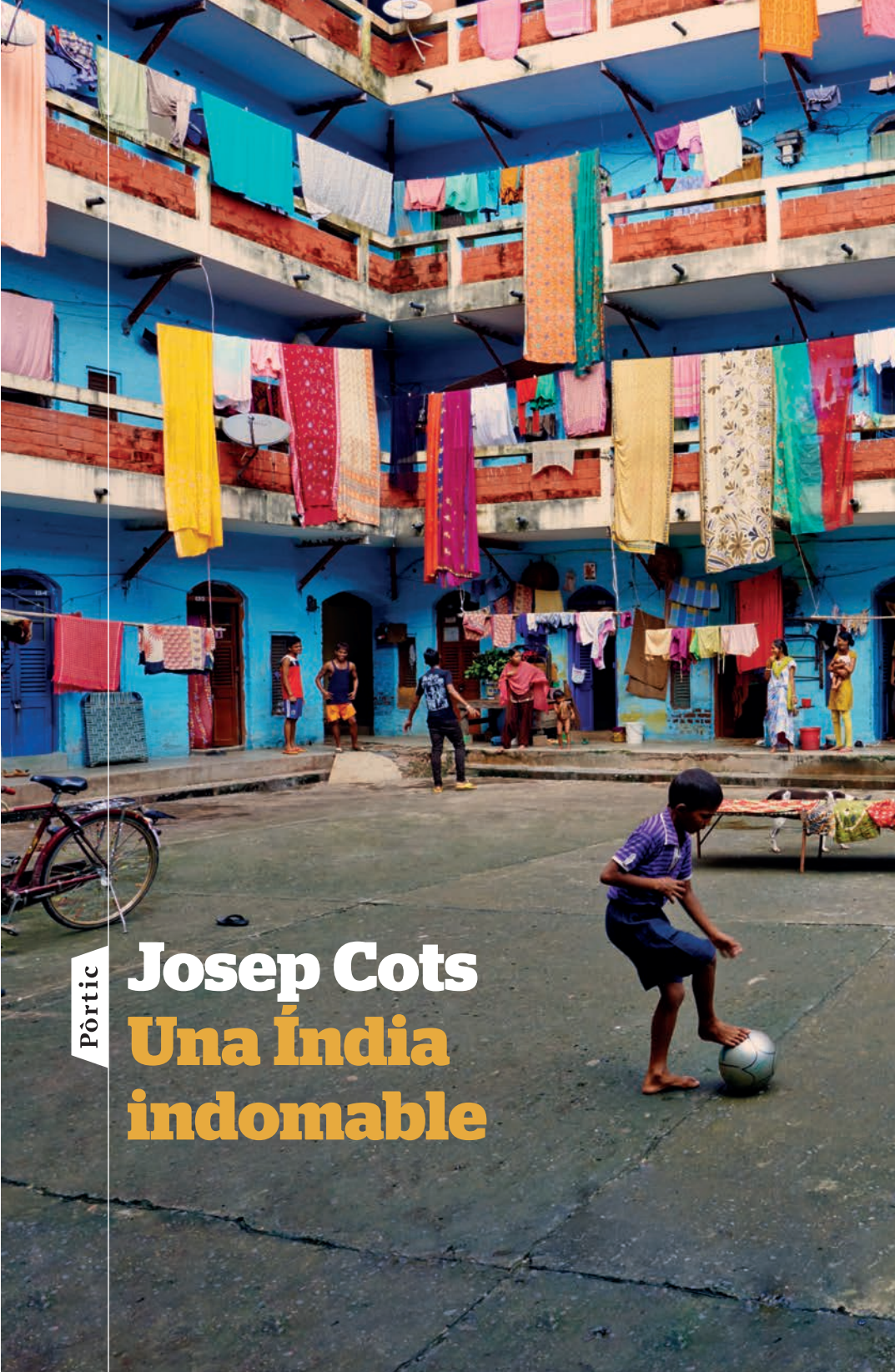

Pòrtic

Josep Cots

Una Índia indomable

Josep Cots

Una Índia indomable

Primera edició: juny del 2025

© Josep Cots Castañé, 2025

© del mapa: Àlvar Salom

© de les imatges: arxiu personal de l'autor

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions, SLU, Pòrtic

Av. Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

ISBN: 978-84-9809-597-5

DIPÒSIT LEGAL: B. 8.090-2025

Fotocomposició: Grup62

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor.

La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries.

En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement.

A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autores i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Queden expressament prohibits l'ús o la reproducció d'aquest llibre o de qualsevol de les seves parts amb el propòsit d'entrenar o alimentar sistemes o tecnologies d'intel·ligència artificial.

TAULA

Una dona que vam conèixer...	13
1. LA DIVALI A CALCUTA	19
L'arribada i el trajecte en taxi fins al centre de la ciutat	19
Evocació de la primera visita a l'Índia	25
Una referència personal a Calcuta, el xoc del New Market per la Divali i les lluminàries festives	28
Dos temples ben diferents de la deessa Kali	35
Curta aproximació a la mentalitat dels indis i la seva estructura social	38
Vagant pel carrer, el braç del riu Ganges, un pont fascinant i unes quantes elucubracions	44
Sobre l'encant que pot tenir un museu i el que vam veure a Calcuta	57
Els mites històrics a l'Índia... i arreu del món	62
2. UNA PETITA INCURSIÓ A L'HIMÀLAIA:	
DARJEELING I SIKKIM	65
Els monsons i unes sensacions tèrmiques contraposades	65

El plaer de pujar en un tren en miniatura i les conseqüències de no llevar-se d'hora	71
Contrastos ètnics i culturals quan vas Himàlaia endins, que no amunt	78
3. MALDAH, AL CENTRE DE BENGALA OCCIDENTAL	86
La relació conflictiva entre persones i vehicles	86
Immersió en un entorn rural	94
Una passejada per una ciutat provinciana i un sopar sorprenent	101
Convivència de l'hinduisme, l'islam i altres religions	106
Una dreuera que ens submergeix en un passat ideal	112
4. L'EXTREM OEST DE BENGALA I BODH GAYA, UNA FITA BUDISTA A BIHAR	118
Experiències inesperades que ens duen a parlar de la misèria	118
L'estranya visita al lloc on Buda va aconseguir la il·luminació	129
Unes coves carregades d'història, literatura i màgia	134
5. TRES TEMPLES QUE DIBUIXEN UN TRIANGLE A L'ORISSA I UNA PROPINA	139
A la seva capital, n'hi ha uns quants més no tan grans però també rellevants	139
A Puri, voltem per la platja i entrem on no pertoca	149
Fantasia desbocada a Konark	158

6. UN VIATGE DE TREN EN PRIMERA CLASSE I AGRA,	
L'ESPECTACLE DEL PODER	164
Una particular vivència del luxe	164
La joia més rutilant dels mogols	170
La mesquita esplèndida d'una capital inacabada	
i una tomba saquejada	179
Un palau dins d'un fort vermell a Agra i, a l'altra	
banda del riu, dues tombes sofisticades	183
7. SOMNIS I SEXE AL NORD-EST DE MADHYA PRADESH	188
Gwalior, a la Província Central	188
Més enllà, els palaus buits d'Orccha...	193
... per arribar als temples escandalosos	
de Khajuraho	197
8. AL CENTRE DEL PAÍS, MÍSTICA, BANYS DE MULTITUD,	
UNA MICA DE CIÈNCIA I ALGUNES REFLEXIONS	
DISPERSES	210
Xivarri de clàxons de camí al punt geogràfic	
més emblemàtic de l'Índia	210
Problemes de neteja	217
A Mandu, les restes d'un altre regne efímer que	
ens ha deixat, però, un pou extraordinari	220
Mística i pelegrinatges, ben separats de	
l'astronomia a Ujjain	228
Indore: mirallets, caos i una altra fantasia	
funerària	235
Sobre indumentària, natalitat i alguna cosa més	239
9. L'ESTAT MÉS PETIT I PECULIAR: GOA	248
Un mar canviant, la presència del catolicisme	
i casinos de joc	248

Excursió místicoartística i un monument intrigant	254
Estiueig al paradís: platges tranquil·les i rituals sorprenents	264
Trasbalsos fins a cert punt desxifrats	275

LA DIVALI A CALCUTA

L'arribada i el trajecte en taxi fins al centre de la ciutat

Sempre havíem anat a l'Índia durant l'agost perquè és el mes en què fem vacances molts dels que vivim a les vores del Mediterrani. Hi arribàvem en plena temporada de monsons i havíem de renunciar a visitar Bengala Occidental i Calcuta, la seva capital, perquè en aquelles dates acostumen a estar literalment inundats per pluges fortíssimes. Però el 2018 hi poguérem anar a la nostra tardor, durant la seva estació seca, i vam arribar a Calcuta el 6 de novembre, just per coincidir amb la Divali. És la festa més important de l'any, dura cinc dies i té lloc a tota l'Índia. Està dedicada a la llum i celebra el seu triomf sobre el regne de les tenebres.

És una festivitat mòbil que no va lligada al nostre calendari solar i gregorià, sinó amb un de lunar molt antic; a cada regió pot tenir matisos diferents, està presidida per la divinitat més popular a la zona i el seu nom pot variar lleugerament depenent de cada llengua. Aquesta gran festa familiar i comercial, carregada de regals i àpats, marca el final de l'any i el començament d'un de nou a tot el país. Podríem

comparar-la amb les celebracions que, a tot l'Occident, van de Nadal a Cap d'Any, però afegint-hi focs d'artifici.

Un cop superats els avorrits tràmits fronterers, ens vam dirigir a la taquilla d'uns taxis prepagats força populars per llogar-ne un que ens traslladés a la ciutat. Així ens estalviaríem discussions amb taxistes o, tal com passa a la majoria de països orientals, amb intermediaris que pretenen treure algun benefici dels visitants inexperts acabats d'arribar. És un sistema molt senzill i pràctic: segons la distància fins a l'adreça final, es paga un preu establert i et donen un rebut amb la destinació pactada i el número de la matrícula del taxi. Qui ens va atendre, al passar-me'n el comprovant, em va dir amb un gest dispolent: «Vagi aquí al darrere i al tercer rengle el trobarà». Però res no és senzill a l'Índia.

Sortir a l'aire lliure i entrar en contacte amb la realitat ambiental és, en aquest país, una impressió sempre impac-tant, encara que hi hàgim anat diverses vegades o que amics i coneguts ens hagin explicat amb pèls i senyals les seves experiències. Els records s'esvaeixen ràpidament i les explicacions d'altri encara més. Va ser un xoc sortir de la terminal de l'aeroport, un edifici bombolla amb aire condicionat, per submergir-nos en un entorn on la temperatura, als voltants de les nou del matí, era ja d'uns vint-i-nou graus molt humits.

Estava ple de gent per totes bandes, nombrosos cotxes no paraven de descarregar-hi viatgers, les cues de vehicles que pretenien recollir els que arribaven eren caòtiques i se sentien constantment uns cops de botzina dirigits a no sabíem qui ni amb quina finalitat. Ens va quedar gravat al cervell un brogit constant que ens atabalava mentre caminàvem cap on ens havien assenyalat. El so de les botzines rebotava i ressonava per l'alt sostre que cobria els accessos

exterior i hi creava un enrenou que no tenia cap sentit ni aturador; com si infinitat de borinots xisclessin o brunzissin, eixordadors i incansables.

Calia trobar el taxi que ens corresponia pagat a un preu molt raonable perquè no volia passar per un incaut. Vaig caminar, doncs, impertèrrit i amb serenitat com si no passés res, perquè en aquell enorme porxo exterior podia haver-hi individus disposats a dirigir-nos cap al taxi que els convenia. Amb posat relaxat, traguina la maleta amb mà ferma, mentre a l'altra hi duia el comprovant per al taxi i no vaig dubtar a rebutjar gestos «desinteressats» de dur-nos l'equipatge.

En aquelles hores i circumstàncies, a la Lúdia no li preocupaven gens aquests tripijocs meus i només sospirava per tenir la maleta carregada en un taxi que anés cap a l'hotel mentre meditava, mig endormiscada, sobre com recuperar-nos tan aviat com fos possible de la nit incòmoda passada a l'avió i del trastorn horari que ens produiria el jet-lag.

Vaig afrontar la situació amb entusiasme perquè tot aquest embolic forma part del joc que tant m'agrada. S'assembla al del regateig, costum que hi ha qui detesta, i que en tots els països de l'Orient, Mitjà i Llunyà, és una part important de les relacions humanes. Si les dues persones que han de protagonitzar el combat dialèctic tenen temps i l'operació té una certa rellevància econòmica, és el moment de seure, prendre una beguda lleugera i, de passada, conversar sobre qualsevol tema quotidià, com si estiguéssim de visita a casa d'uns parents o amics. La sessió de mercadeig pot durar mitja hora o la tarda sencera perquè tothom s'hi diverteix.

Entre l'eixam de persones que ens envoltava a l'aeroport de Calcuta, per fortuna també n'hi havia de bona fe: algú ens va assenyalar amablement quina era la cua de taxis que bus-

càvem i no ens va costar gens trobar-hi el vehicle amb la matrícula escrita al rebut.

El taxista era un home d'una certa edat, petit i escardalenc, que es va atabalar al veure que dos occidentals decidits es dirigien cap a ell assenyalant la matrícula del seu cotxe. Es va quedar aturat uns moments, pensatiu; sobtadament, em va estirar amb habilitat el tiquet dels dits i se'n va anar cap a una dona, asseguda no gaire lluny dins d'una cabina i que més o menys controlava aquella corrua de taxis, per preguntar-li alguna cosa. Per la cara de sorpresa d'ella i per la manera com el va tractar i ens va mirar, en vaig deduir que el taxista li havia preguntat si el número del meu comprovant coincidia amb la seva matrícula perquè no sabia llegir.

No es tracta precisament de vehicles de luxe, tal com acostumen a ser els que es contracten a Occident, sinó que són molt senzills. Encara que la majoria dels automòbils que ara circulen a l'Índia són semblants als que es veuen pels països occidentals, aquests taxis encara conserven un disseny molt peculiar, idèntic al de la immensa majoria dels pocs cotxes que hi transitaven fa més de quaranta anys fabricats per Tata, la marca d'automòbils autòctona de tota la vida.

En aquella època, l'estat indi formava part del grup de països no-alineats que intentaven sobreviure entre els dos blocs enfrontats per la Guerra Freda i, per tant, també mantenia molt bones relacions amb l'URSS. Vam suposar que els russos els havien regalat aquell disseny d'estètica soviètica perquè a finals dels setanta n'havíem vist de semblants a Txèquia o Hongria. Ens feien entre riure i plorar perquè els trobàvem d'un disseny molt antiquat en comparació amb els vehicles que circulaven per l'Espanya de la Transició, que ens semblaven d'una modernitat absoluta.

Així doncs, aquests taxis prepagats semblen haver escapat de l'armari del temps però, malgrat ser arrodonits com un globus, no tenir cap aerodinàmica i anar pintats d'un groc llampant —o precisament per aquestes tres característiques tan peculiars—, tenen molta gràcia.

Ens vam posar en moviment contents d'haver superat les trampes que el monstre aeroportuari de mil braços ens havia parat. El taxista, ja tranquil·litat i que —malgrat ser suposadament analfabet— xampurrejava una mica l'anglès, ens va dur a l'hotel tocant la botzina sovint, tal com és habitual en aquesta terra. Ho va fer pel camí més directe perquè a aquella hora hi havia relativament poc trànsit, però les voreres dels carrers ja eren plenes de gent, fins i tot en aquells barris perifèrics.

A l'Índia hi ha tal quantitat de persones que els carrers sempre bullen d'animació: als barris on resideix la gent modesta —que són la majoria—, els habitatges són massa petits per acollir folgadamente la quantitat d'éssers humans que s'hi allotgen. Per tant, així que es desperten, uns quants n'han de marxar per deixar espai lliure a altres que també hi viuen. Llavors seuen al carrer, s'hi renten, pentinen o mengen. Fins i tot n'hi ha que hi dormen la migdiada en llits que només consisteixen en un bastidor de fusta rectangular —que sostenen quatre potes— amb unes cordes entreteixides i molt tenses que fan la funció de somier ben airejat. De matalàs no en tenen ni en necessiten.

El groc és el color més present a la vida quotidiana: tant en els vestits de les dones o les flors que s'ofereixen a les divinitats, com en la bandera nacional, els plats de menjar especiats, les banderoles que decoren els temples o els taxis de què he parlat fa poc. I ho és en les seves més diverses tonalitats: groc canari, carbassa, groc verdós, groc intens, verd

grogós molt pàllid, etcètera. Les ciutats índies, per exemple, són d'una tonalitat grogosa ennegrida. Les façanes de les cases agafen aquest to enfosquit perquè es floreixen a causa de la humitat intensa que generen els monsons any rere any i que dura encara un cert temps després que s'hagi acabat aquest fenomen meteorològic.

El clima tropical de gairebé tot el país —en certes zones, fregant l'equatorial— permet que arbres i plantes creixin amb energia, floreixin alegrement i deixin caure infinitat de fulles seques i flors pansides. Però la brutícia dels carrers no es deu a deixalles d'origen orgànic perquè farien pudor. Consisteix principalment en ampolles, bosses, embolcalls, plats o vasos d'un sol ús, tots de plàstic. Com que són indestructibles, es van acumulant indefinidament en vorals, solars abandonats o racons de places i parcs, formant-hi una capa persistent que els enlletgeix.

El servei de neteja generalment no és suficient, tot i que a la majoria de barris hi passin camions per recollir les escombraries quotidianes. Òbviament, els més benestants tenen els carrers més nets, però això no vol dir que la gent senzilla tingui les cases brutes perquè, tot passant, s'entreveuen impecables. El problema més greu es concentra en carrers i places molt transitats, voltants d'estacions i mercats o voreres de carreteres. Pateixen una incúria absoluta perquè, com que són zones comunes, ningú se'n vol fer responsable.

Dins d'aquell taxi que semblava una cafetera però que era absolutament eficaç, constatava que la impressió que rep un viatger occidental el dia que arriba a l'Índia per primera vegada el deu atordir. Però també que aquesta calor humida, aquesta gentada i aquesta brutícia són inseparables d'una fascinació i un afecte intensos que no sentim per cap altre país.

Evocació de la primera visita a l'Índia

A l'època de la nostra primera visita, l'Índia era una destinació turística poc usual a Espanya. Els que hi anaven podien ser persones amb una bona situació econòmica, que hi passaven uns quants dies en un viatge organitzat. Es limitaven a visitar-ne unes quantes ciutats amb joies arquitectòniques o artístiques i procuraven no embrutar-se gaire les sandàlies amb la pols d'aquells carrers poc cuidats o amb els bassals que les pluges monsòniques hi havien deixat.

O bé es tractava de joves mig hippies que s'hi dirigien a la recerca d'experiències noves —sovint místiques— i amb molt pocs diners a la butxaca. Hi arribaven disposats a allotjar-se en el lloc més senzill o a menjar qualsevol cosa que venguessin en una paradeta del carrer, per allargar el màxim possible l'escàs capital de què disposaven. A part d'això, no els preocupava gens ni mica córrer el risc d'agafar una infecció de panxa que els deixaria clavats en qualsevol lloc durant uns quants dies per limitacions físiques importants i insalvables a curt termini.

Al comentar amb amics i coneguts on planejàvem viatjar, ens miraven generalment amb una cara que no sabíem si era de pena o de preocupació i gairebé tothom s'inquietava per la sanitat i higiene d'aquell país exòtic que estava tan de moda. Una coneguda, metge de professió, ens va avisar que anéssim amb molt de compte perquè la tuberculosi hi era una malaltia molt estesa i que era normal veure escopinades ensangonades pels carrers. Una altra persona de confiança i amb experiència viatgera ens va assegurar que era normal veure passar algun carro recollint els cadàvers abandonats als vorals de carrers o camins.

I jo, irresponsable, rememorava la imatge que havia

imaginat al llegir *Els promesos*, de Manzoni: un carro vist des del darrere, carregat de morts. En penjaven caps, braços, cames, mans i peus que trontollaven quan les rodes sotragaven sobre les llambordes dels carrers d'un Milà medieval, durant un episodi de pesta negra que la novella romàntica descrivia amb un exquisit detallisme morbós.

En canvi, les guies consultades ens asseguraven que, seguint unes mínimes, concises i estrictes normes de seguretat higiènica, no hi hauria cap problema i en vam fer cas perquè no érem capaços de renunciar al projecte que ens il·lusionava. Oficialment, només era obligatori posar-se les vacunes habituals —o renovar-les si ja havien caducat—, però no calia fer-ho per cap altra malaltia en concret. També aconsellaven que, en certes zones i quan el sol es pongués, ens tapéssim braços i cames. Amb aquesta precaució senzilla i gratuïta que no significava cap contraindicació per a la salut, evitaríem les picades del mosquit *anopheles*, el que transmet el paludisme.

En aquella primera visita i malgrat el cansament provocat pel vol, una curiositat excitada ens va empènyer immediatament a sortir de l'hotel i fer una volta pels carrers del voltant. A les quatre passes, vam recordar el comentari de l'amiga metgessa quan vam veure a terra una escopinada grossa de color vermell, un parell de passes més endavant n'hi havia una altra i no gaire lluny se'n veien unes quantes més. I ens vam preguntar com podia passar una cosa així al centre d'una ciutat tan dinàmica i que, de fet, no estava tan bruta com ens havien anunciat.

Vam tornar al nostre allotjament encantats pel formigueig constant de gent que es veia pels carrers i els donava una vivacitat incansable; però també volíem garbellar meticulosament la guia per aclarir què produïa aquelles expecto-

racions fastigoses que ens havien inquietat. Hi vam trobar les instruccions higièniques i també un detall que a Barcelona ens havia passat desapercebut: avisava que veuríem homes amb la boca i sobretot les dents tenyides de vermell. Assegurava que no ens havia de preocupar gaire perquè el motiu era el costum, molt estès, de mastegar fulles de bètel, sovint combinades amb nou d'areca, però en aquella època no sabíem què era ni una cosa ni l'altra.

L'endemà al matí i a plena llum del sol, vam veure que de tant en tant hi havia uns homes asseguts a terra, sobre la vorera i davant d'una caixa de fusta envernissada d'una mida semblant a la que feien servir fa anys els enllustradors de sabates a la Rambla. En lloc dels raspalls i pots de betum o crema, hi exposaven una pila de fulles ben verdes, grosses, i brillants, meticulosament amuntegades, i unes quantes capsetes amb continguts misteriosos.

Els interessats s'hi aturaven i s'asseien sobre els talons per seleccionar una o dues fulles. El venedor hi dipositava un grapadet del que el client hagués triat de les diverses capsetes i, a continuació, les doblegava amb compte perquè no en caigués res. Després de deixar-hi unes monedes, el comprador se n'anava mossegant aquell paquetet ben farcit i, llavors, ens vam adonar que tant els uns com els altres tenien les dents, els llavis i les genives absolutament vermells.

Mastegar aquesta combinació de fulles de bètel, nous d'areca i altres complements era un costum molt estès a l'Índia i a tot el Sud-est asiàtic. Es tracta d'una addicció semblant a la del tabac, i aquesta pràctica lleugerament euforitzant, a part de fer molt malbé la dentadura i acabar provocant un càncer bucal, genera molta salivera. Aquest era, doncs, l'origen d'aquell seguit de taques esgarrifoses que embrutaven les voreres, i no que la majoria de la població

patís una tuberculosi galopant, tal com havíem temut la vígília.

Els colonitzadors europeus no s'hi van aficionar i ho atribuïm a la sensació desagradable que provoquen aquelles boques aparentment ensangonades. Creiem que, actualment, aquest mal costum està menys estès perquè se'n veuen pocs venedors i no és tan usual trobar-se amb aquelles boques estranyament tenyides pels carrers. De carros carregats de cadàvers recollits de terra, no n'hem vist mai cap enlloc.

Una referència personal a Calcuta, el xoc del New Market per la Divali i les lluminàries festives

Les persones del nostre entorn no acostumen a tenir referències personals que els relacionin amb l'Índia; però, per un atzar, sí que en tinc una que alludeix en concret a Calcuta. La meva mare era filla del carrer de l'Hospital de Barcelona, i quan es va casar amb el meu pare van anar a viure a la Rambla cantonada amb el carrer Nou (anomenada sota el franquisme Conde del Asalto). L'any 1954 en vam marxar perquè aquell pis no reunia unes condicions mínimes per allotjar adequadament una parella amb tres criatures i el meu pare el va conservar com a estudi on treballar.

Així doncs, vam continuar anant-hi sovint i vam mantenir una relació estreta amb aquell barri senzill, obrer i menestral que era a tocar del Xino i que ara anomenen el Raval. Durant uns quants anys, la meva mare va seguir comprant-nos les sabates en una botiga situada al carrer Ponent; encara no havien inventat la confecció en sèrie i ens feien els pantalons i les jaquetes a una sastreria que hi havia al carrer

de la Lleona, a tocar de la plaça Reial; o teníem el dentista al carrer Manso, just davant del mercat de Sant Antoni.

Quan havíem d'anar per algun motiu al Paral·lel o a aquest mercat, recorriem acompanyats per un dels nostres progenitors amb tota normalitat el carrer de Sant Pau o el de l'Hospital, plens de botigues i veïns atrafegats. Mentre fèiem via, el nostre pare ens explicava que tant aquell barri com el Gòtic estaven superpoblats a conseqüència de l'evolució històrica de Barcelona: no es podia construir fora muralles, la ciutat va haver de créixer cap amunt i les places situades davant d'alguna església només s'havien salvat perquè era on hi havia els cementiris.

Sempre segons ell, la densitat de població de la ciutat antiga era tan alta que només Calcuta la superava, i la Rambla estava sempre tan animada i plena de gent perquè era l'únic espai obert prou ampli perquè es poguessin relacionar els que vivien amuntegats als barris que l'envoltaven. Cada vegada que sorgia el tema, tornava a aparèixer Calcuta com a paradigma de ciutat superpoblada i, després de sentir-l'hi dir tantes vegades, els fills ens miràvem de reüll i rèiem per sota el nas. De manera que, uns seixanta anys més tard, hi vaig arribar molt mentalitzat, disposat a trobar-me una ciutat de dimensions desmesurades, atapeïda i segurament amb uns conflictes humans i socials bastant irresolubles.

Tot just instal·lats a l'hotel, també vam anar a fer una volta per veure com estava l'ambient. Sortir al carrer en un dia normal a qualsevol ciutat índia és com tirar-se de cap a mar, perquè els occidentals, quan posem un peu fora de l'hotel, som immediatament absorbits per la massa d'indis compac-

ta i sempre en moviment que ens envolta: ens hi diluïm immediatament, com la sal que es tira a la sopa. El primer dia del primer viatge, quan vaig descobrir a Bombai aquest curiós fenomen, em va meravellar i continua encantant-me; passa fins i tot en ciutats molt més visitades pels turistes, com ara Agra o Delhi.

Aquesta vegada, la sensació encara va ser més intensa perquè estàvem allotjats a tocar del New Market, el gran mercat central de la ciutat, que recorda una olla en plena ebullició de tan ple de gent com està els set dies de la setmana i durant tot l'any. A més, aquell dia començava la Divali.

A Calcuta aquesta festivitat està especialment dedicada a la deessa Kali, la parella de Xiva, que representa la mort. Igual que ell, també personifica la força destructiva que ha d'existir necessàriament perquè hi hagi renovació: simbolitza alhora creació i destrucció. Normalment la representen a peu dret, trepitjant un home a qui ha vençut i jeu a terra de cara a ella. Esgrimeix a les mans dels seus nombrosos braços diferents atributs, però el que aguanta a la mà superior dreta destaca per damunt dels altres: és una mena de simitarra o alfange de forma fantasiosa que sovint algun artista entusiasmat representa de mida exagerada i, a vegades, absolutament desproporcionada.

Una imatge seva pot tenir la cara i el cos de color blau cel intens, vermell esclatant o negre, i el que destaca bàrbarament és una llengua que li penja ben llarga i vermella, a vegades d'una mida escandalosa; si té la pell vermella, la llengua acostuma a ser negra com el carbó i, si no, els colors poden estar invertits. Calaveres pintades de colors vius i amb expressions terrorífiques decoren les parets que l'envolten i d'altres, més petites i enfilades —com les pedres d'un collar o els grans d'un rosari—, li pengen del coll. Aquesta dea

lletja, repulsiva i esgarrifosa, però, té moltíssims devots i seguidors per tot el país ja que és un mite tan poderós que no deixa indiferent.

Així doncs, ens vam tirar de cap al mig de la multitud que anava a comprar el que necessitava per a la gran celebració i, parlant metafòricament, vam bracejar amb energia per dirigir-nos al New Market. S'hi venien tota mena de coses i, com si encara fóssim al segle XIX o abans, cada producte —els d'alimentació, la roba, les sabates, les begudes alcohòliques, les ferreteries, els electrodomèstics, els articles de pell, etcètera— tenia ben delimitada la seva zona d'exposició i venda.

Una massa compacta de gent circulava al seu aire, sense presses i barrejada amb alguns vehicles: bicicletes, motos, cotxes o fins i tot alguna furgoneta. Aquesta promiscuitat extraordinària ens obligava a esquivar-los com podíem i a vigilar què trepitjàvem, per no tenir problemes d'higiene més tard. De fet, els qui ens evitaven eren més aviat ells perquè, immersos en un formiguer tan gran, tenien una major capacitat de decisió... i una gran afició a tocar constantment la botzina. Se sentia, doncs, un xivarri ensordidor que la multitud suportava amb serenitat i tothom acceptava com si fos la cosa més natural del món.

Després de voltar una bona estona, quan ja estàvem prou marejats, vam decidir tornar al nostre allotjament per un carrer que ens va semblar més tranquil i vam ensopegar amb una construcció aixecada a base de canyes llargues de bambú, teles i guix (1).^{*} Una gran barraca amb un decorat de tons cridaners preservava i emmarcava una imatge gegant

^{*} La numeració entre parèntesis correspon a les imatges del plec de fotos.

de la Kali tradicional, feta de guix i paper maixé, acompanyada en aquest cas per altres imatges de personatges mítics o sagraments que desconeixíem.

Aquell exercici d'arquitectura i escultura efímeres, populars, espontànies i relativament tosques ens va recordar fins a cert punt les falles valencianes. L'humor provocatiu i festiu dels muntatges fallers no estava gens ni mica present en aquelles barraquetes de Calcuta, però els materials, els acabats i els colors hi coincidien.

Crec —perquè no he assistit mai a aquest gran espectacle valencià— que cada associació de veïns, cada junta fallera, cada agrupació o cada parròquia munta la seva falla. A Calcuta hi deu passar el mateix: cada entitat ciutadana, gremi de comerciants, alguna empresa del barri o, en aquest cas, el mateix mercat fa la seva aportació a la festa de la Divali, però allí, encara que de nit es tirin petards i coets, la imatge sagrada no deu acabar cremada al final.

A la posta de sol, cada barraca intentava atreure visitants amb lluminàries que feien pampallugues, amb discursos d'autoritats del barri o famosos, berenars o sopars populars, i fins i tot amb concerts de cantants acompanyats pel seu conjunt de música moderna amb els altaveus a tota potència, eixordadors. Tot per aconseguir que la seva efígie de Kali aconseguís el més alt nombre de visitants possible.

No vam saber si convocaven també un concurs per premiar el millor muntatge —tal com fan a València—, però la primera instal·lació que vam veure, la del mercat, a part de ser la més rica i complexa de totes les que ens vam trobar, tenia un gran èxit i els espectadors feien anar constantment els mòbils per fotografiar-la i fer-s'hi selfies. Nosaltres, es-

clar, també vam participar en el festival telefònic i fotogràfic.

La imatge de la Divali que acostuma a decorar els fulls de propaganda dedicats a aquesta festivitat és la d'algú que disposa en un riu una petita llàntia d'oli que, col·locada sobre una fulla d'arbre, se'n va surant, acompanyada per les fulles i llànties de moltes altres persones que han fet el mateix. I així es forma una processó de llumetes que llisquen per damunt del corrent i s'hi reflecteixen. Sembla raonable que la gent dugui a terme aquesta cerimònia tradicional en ciutats més petites que disposin d'un riu amb *ghats*, és a dir, el conjunt de grans esglaons de pedra que van descendint fins a entrar a l'aigua. Quasi segur que a Benarés sí que deu haver-hi gent dipositant llantietes en els que voregen el Ganges.

En una ciutat immensa i superpoblada com Calcuta, de llànties de llum tremolosa no en vam veure gairebé enlloc. Abans de l'arribada de l'electricitat devien titillar en portes o finestres i calia vigilar-les constantment, tant per tornar-les a encendre si el vent les apagava com per evitar possibles incendis. Quan va arribar l'electricitat, segurament decoraven la ciutat amb bombetes blanques, combinades a vegades amb algunes de color, i col·locades sobre llistons de fusta que perfilaven les cases o edificis importants tal com, per exemple, les que encara ara decoraven l'edifici de la direcció del New Market.

La globalització i la vida moderna ho han canviat tot: actualment, es veuen pel carrer infinitat de paradetes embotidores on venen rastelleres de leds de tota mena de colors que fan pampallugues espasmòdicament. En cobreixen els

edificis i, a l'entrada dels carrers en què han muntat una baraqueta amb la imatge de la dea, hi ha panells de tres o quatre metres d'alçària, amb dibuixos lluminosos que s'encenen, s'apaguen o s'alternen en composicions diferents. La festa s'ha convertit, doncs, en una borratxera de colors escandalosos i de llums en moviment que encenen la ciutat (2). Cada època hi ha donat una solució tècnica diferent, però es continua explorant, celebrant i vivint la festa de la llum. Que pervisqui i es mantingui em sembla l'única cosa important.

Una nit, per sorpresa, vam tenir un *déjà-vu* quan un grupet de tres o quatre homes, en una cantonada qualsevol d'un carrer important, on circulaven motos, cotxes i autobusos, va engegar davant nostre un globus de paper amb un cotó encès a la base. Es va enlairar lentament, gràcil i lluminós; destacava al desplaçar-se per davant de les façanes grises de les cases i es va perdre en la negra nit i cel enllà, per damunt dels blocs d'edificis, foscos tot i els coets.

Uns sis mesos abans, havíem tingut una experiència semblant a un poble del Peloponès, quan els alumnes adolescents de l'institut amb qui la Lídia col·laborava ens van voler donar una sorpresa. Però aquí ho van dur a terme homes fets, no gaire nets i potser una mica beguts, sense cap rebombori, en una cantonada qualsevol d'aquella ciutat immensa, i després es van fer fonedissos. La distància enorme que separa els dos punts o les grans diferències culturals no van tenir gens d'importància, i l'efecte visual va ser igual de potent i emotiu.

Dos temples ben diferents de la deessa Kali

Aquells dies hi havia cues enormes per resar i presentar ofrenes a una imatge ben especial de la deessa Kali que hi ha al temple de Kalighat, el més antic de la ciutat i que, tal com apunta el seu nom, hi està dedicat específicament. Va ser reconstruït el 1809 i és al cor del barri més pobre, on hi ha més prostitució i on Teresa de Calcuta va decidir obrir el seu primer centre d'ajuda als necessitats perquè era on calia actuar amb més urgència.

La imatge de Kali que s'hi venera és diferent de totes les altres i és molt original, per les referències que n'he trobat. Consisteix en la silueta de tres grans ulls molt ametllats de color vermell —el del mig en posició vertical— que formen com una mena de flor de tres pètals, enganxats sobre un rectangle negre de vèrtexs arrodonits. De sota li penja una tira daurada força llarga amb el final arrodonit, que pretén ser una llengua i l'acompanya la silueta retallada de dos ullals negres, un a cada banda. Una perruca d'encenalls negres o daurats sorgeix per dalt d'aquesta carota i li penja pels costats.

No té cos, ni braços, ni cames, ni atributs: només és l'abstracció de la imatge popular que habitualment es venera, com si un dissenyador actual hagués decidit recollir-ne l'essència i eliminar el que fos accidental. Per alguna fotografia que en vam veure, era una representació sagrada i una creació estètica única amb una força tellúrica impactant.

Als temples hindús, quan estan oberts al culte i no són un monument nacional, les ofrenes que la gent hi presenta són de matèria orgànica —cistelletes amb flors, collarets de calèndules, grapats d'arròs, petits pastissos o ampolletes de *ghee* (una mantega clarificada)— que dipositen a prop de les imatges o els hi tiren pel damunt.

Quan hi ha poca gent, una flor al cap d'una escultura, un collaret de clavells de moro entortolligat al voltant del coll d'un Ganeixa, el déu elefant, o una llàntia d'oli encesa als peus d'un *lingam* fa bonic i emociona per la seva senzillesa. Però en dies que hi ha una assistència massiva de feligresos, les flors cauen a terra i es trepitgen, l'arròs tirat a grapats s'escampa per tot arreu, l'oli regalima, la mantega, que es desfà per damunt de les estàtues, s'escola i el terra pot acabar ben empastifat.

Així doncs, vam fer una volta per dins del temple, però vam renunciar a entrar a la zona més sagrada —on s'havia format una llarga cua per adorar la imatge de Kali que tant m'interessava— perquè per accedir-hi calia descalçar-se en senyal de respecte, i el paviment presentava un aspecte enganxifós i desagradable.

Els indis estan molt acostumats a anar descalços: tenen uns peus forts, gairebé prènsils, i les plantes estan absolutament endurides, però els occidentals acostumem a anar calçats i els nostres peus nus es veuen dèbils i fràgils en comparació amb els seus. A ells la brutícia del terra no els afectava gens, però era evident que nosaltres no estàvem protegits ni immunitzats. Vaig lamentar profundament no poder veure en directe la imatge famosa per culpa d'una limitació tan inesperada que no vam ser capaços de superar.

Per participar d'alguna manera en la Divali i contribuir a la seva celebració, l'hotel havia decorat el terra del vestíbul amb una gran màscara de Kali dibuixada a base de sorres de colors, com si fos un homenatge o una interpretació lliure de la màscara tan especial que no havíem vist (3). Unes quantes llànties d'oli enceses al seu voltant formaven un cercle tremolós de llum tènue, d'una senzillesa i calidesa entenedridores.